

SOCIJALNE VREDNOTE I PLANIRANJE DRUŠTVENOG RAZVOJA*

Mišo Jezernik

Inštitut za sociologiju in filozofiju, Cankarjeva 1/IV, Ljubljana

Revija za sociologiju, God. VII, 1977 (1—4, siječanj—prosinac); 56—67

Osnovne intencije jugoslavenskog pristupa integralnom planiranju društvenog razvoja mogu se vrlo simplificirano i lakonski izraziti kao: PLANIRANJE OD STRANE NARODA ZA NAROD.

Implikacije te misli postaju sasvim jasne ako konfrontiramo jugoslavensko ishodišno stajalište planiranja društvenog razvoja s platformom koja je eksplicitno ili implicitno institucionalizirana na Istoku i Zapadu i koja — opet vrlo simplificirano i lakonski rečeno — glasi: PLANIRANJE U IME NARODA ZA NAROD.

Čim pristanemo da drugi, ili čim na ovaj ili onaj način dopustimo da netko — bez obzira tko to bio — u ime naroda »brine« o narodu, moramo obavezno postaviti i pitanje koje je prije gotovo dvije tisuće godina postavio Juvenal i koje je i danas jednako aktualno kao i onda: ET QUIS CUSTODIET IPSOS CUSTODES?

Formuliranje i donošenje plana društvenog razvoja je politički akt par excellence, jer se tiče osnovnih egzistencijalnih pitanja zajednice kojoj je plan namijenjen. Zato je potpuno opravdano pitati: jesu li planeri odnosno političari koji govore »u ime naroda« i koji kažu da planiraju »za narod«, odnosno u korist naroda, uvijek i svuda i stvarni čuvari narodnih interesa ili idu za ciljevima koji nemaju ništa zajedničko s početnim obećanjem izjave »za narod¹«? Pitanje je tim važnije čim znamo da je današnja mogućnost manipuliranja ljudima znatno veća nego što je bila u vrijeme zenita rimske imperije. Ukratko, Juvenalovo pitanje nije izgubilo ništa ni od svježine ni od umjesnosti. Najbolji dokaz je činjenica da još tražimo put kako da mu oduzmemo atribut retoričnosti i dođemo do empirijskog odgovora.

Po svemu se čini da postoji samo jedan izlaz iz toga: deklaraciju »u ime naroda« treba u smislu implikacija dokraja radikalizirati. Pri tome treba, međutim, odmah napomenuti da je radikalizacija deklaracije ili supsti-

*Ovaj prilog je u skraćenom obliku bio podnesen na SOECO konferenciji u Ljubljani: 1—12/8. 1976. Konferenciju ili International Workshop: Comparative Ecological Analysis of Social Change je u suradnji s Fakultetom za sociologiju, političke nauke i novinarstvo Sveučilišta u Ljubljani organizirao Research Committee on Social Ecology of the International Sociological Association. (Sa slovenskog prevela Neva Toplak)

¹ U vezi s tim je možda primjereno citirati Fridriha Velikog. »Sa svojim narodom imam odličan dogovor, koji po svemu sudeći zadovoljava i mene i njega. Narodu je dopušteno da govori što hoće, a meni da radim što hoću!« Dakako, može biti i gore od toga, bez obzira što može biti rečeno na manje ciničan način. Staljinov ustav riječju i staljinizam dijelom najljepši su primjer!

tucija načela »u ime naroda« sa »sam narod« — sistematsko pitanje, što znači samo po sebi iziskuje kvalitativne promjene u globalnom socio-ekonomskom i političkom prostoru.

O tim promjenama je bilo govora drugdje. Ponovio bih samo da je kod reforme jugoslavenskog društvenog sistema u principu bilo i jest riječi o otvaranju mogućnosti koja bi ne samo de iure nego i **de facto**² omogućila radnim ljudima da suodlučuju kod donošenja i **ostvarivanja** zaključaka koji kroje njihovu sudbinu, uključivši i društveno planiranje. Ali dakako, pošteno je i priznati da smo učinili tek prve korake, koji su inače logičan nastavak puta kojim smo krenuli ranih pedesetih godina i da se stoga obavezno susrećemo s nizom neriješenih pitanja supstancijalne i metodološke prirode.

U nastavku ću se zaustaviti samo na onim pitanjima koja se odnose na razmišljanje, vrednovanje i postupak legitimnih nosilaca društvenog plana ili radnih ljudi, koji moraju biti adekvatno **motivirani, upućeni i informirani** da bi u svjetlu objektivno vjerojatne budućnosti znali usklađivati svoje individualne i kolektivne interese s interesima ostalih kojih se to posredno ili neposredno tiče. To znači da nije riječ o aktu koji bi se mogao kroz noć provesti, nego o procesu za koji ne postoje prečaci — već smo naglasili da je još mnogo toga ostalo nedorečeno i još više nedomišljeno do kraja — i koji se ne tiče samo neposrednih nosilaca društvenog plana. U proces formuliranja, u najširem značenju te riječi, uključeni su i stručnjaci koji se bave tehničkim aspektima planiranja, a ne na posljednjem mjestu i politika koja artikulira ciljeve i opredjeljuje se za ove ili one strategije³.

Kad se već govori o upućenosti, motiviranosti i informiranosti neposrednih nosilaca društvenog plana i o njihovim specifičnim aspiracijama i očekivanjima, treba spomenuti i drugu stranu medalje. Zapravo, isto tako se treba pitati je li VOX POPULI po pravilu »**VOX DEI**«? Osobno mislim da nije i da bi bilo iluzorno očekivati da bude. Ima više razloga koji nam daju pravo da u to sumnjamo.

Svako planiranje temelji se na pretpostavci da se iz određene sadašnjosti može s određenom vjerojatnošću predvidjeti i prema tome i usmjeriti budućnost. A domisliti sadašnjost, dakako, znači da moramo poznavati prošlost. Međutim, ako želimo vrednovati primjernost naših sadašnjih akcija, moramo znati da sa što većom mogućom vjerojatnošću predvidimo budućnost. Inače nećemo ie moći usmjeravati niti sami sebe prilagoditi promjenama koje će se dogoditi mimo naše volje⁴. Fatalna greška koju smo

² Mislim da je očit razlog zašto sam potcrtao »de facto«. Zadovoljiti se samo »de iure« promjenama ili reformama znači i izložiti se prigovoru sadržanom u bizarnoj rečenici: plus ça change, plus c'est la même chose!

³ Ciljevi i strategije su međusobno povezani ili — da upotrebimo sistemski žargon — interdependentni, čega oni koji odlučuju često nisu svjesni. Radi ilustracije navodim (u svom prijevodu) Lassalov citat Franza von Sickingena: »... Ne pokazuj nam cilj, ako nećeš da nam pokažeš i put. Jer sredstva i ciljevi su na ovom svijetu tako isprepleteni, da kada mijenjaš jedne, mijenjaš i druge. Svaki novi put otkriva i nove ciljeve...«

⁴ To pogotovo vrijedi za male nacije koje su znatno više izložene utjecajima zbivanja u svijetu nego velike, ali koje u usporedbi s velikima imaju tu prednost da su se sposobne brže prilagoditi promjenama svog ekonomskog, tehnološkog i socijalno-kulturnog miljea. Međutim, nije dovoljno biti samo svjestan te latentne sposobnosti, nego je treba **znati i htjeti** aktualizirati. Kad je riječ o aktualizaciji fleksibilnosti, misli se zapravo na pitanje kako svjesno prekvalificirati svoj »nedostatak« koji se očituje u brojčanoj nejakosti u prednosti i u tom smislu i ponašati se. A to nije ni jednostavno ni lako. To zahvaća u dioptriju leće koju smo navikli upotrebljavati kad provjeravamo sebe i svijet u kojem živimo i kategorijalni aparat koji smo naslijedili i kojim se služimo kad pokušavamo analizirati budućnost s kojom se već susrećemo.

u vezi s tim obično skloni počiniti, jest upravo ekstrapolacija trendova za koje obično neprovjereno pretpostavljamo da su po svojoj prirodi kontinuirani i zato i prediktivni. Međutim, pretpostavka kontinuiranosti vrijedi do određene mjere samo za pojave koje su povezane s rastom. I u tom okviru još za neke, i to pod određenim uvjetima. Ali pretpostavka gotovo uvijek iznevjeri kad je pokušamo presaditi u područje razvoja, koje je znatno kompliciranija pojava nego rast. Zapravo jedina tvrdnja koju sa sigurnošću možemo iznijeti jest da se razvoj u bilo kojem biološkom, bio-socijalnom ili socio-kulturnom sistemu pokazuje kao **povećanje kompleksnosti**, zatim da su sistem i njegova relevantna okolina **intergralna** cjelina, prema tome da ih ne možemo odvojeno tretirati, i na koncu da je svaki živi sistem sposoban preživjeti samo dotle dok je sposoban prilagođavati se na promjene svoje okoline. Prema tome, jasno je da je anticipiranje budućnosti koja bi s određenom **vjerojatnošću** trebalo da se dogodi, krajnje složena zadaća. U svakom slučaju još najmanje rizikujemo ako na temelju brižljivih analiza sadašnjosti projiciramo niz više ili manje vjerojatnih predviđanja, situacija i prema tome niz primjernih reagiranja. U ovom kontekstu to »primjerno« treba shvatiti kao: reakcije koje su adekvatan odgovor na novonastale situacije i u suglasnosti s ekspliciranim ciljevima socio-kulturnog sistema. Pa ipak, iskustvo nas uči da svaki sistem koji se konfrontira s promijenjenom okolinom pokušava novonastalu situaciju razriješiti starim zahvatima, odnosno zadržati se koliko god je moguće na strukturalnom i funkcionalnom statusu quo. Slično se može reći i za čovjeka, koji je osnovni konstitutivni element svakog socio-kulturnog sistema.

Analiza sadašnjosti — startna osnova svakog planiranja — ne može se ograničiti samo na proučavanje fizičkih i ekonomskih resursa. Mora obuhvatiti i ljudske potencijale i pri tome dosljedno uzimati u obzir kulturno-historijske koordinate. Čovjek qua čovjek ne postoji, to je fikcija ili u najboljem slučaju intelektualna konstrukcija. Čovjeka možemo domisliti samo u kontekstu kulture koja ga je kao čovjeka konstituirala i koja je ujedno njegova kreacija. Ukratko, analiza sadašnjosti mora uzimati ljude onakvima kakvi jesu, kakvi su se generacijama oblikovali u danom kulturno-historijskom prostoru, a to znači s njihovim specifičnim socijalnim vrednotama i stajalištima, aspiracijama i očekivanjima. Samo tako koncipirana analiza će nam omogućiti da deblokiramo katalizatore koji ubrzavaju napredak u smjeru postavljenih ciljeva i eliminiramo kočnice koje se suprotstavljaju tako definiranom napretku i koje u velikoj mjeri potječu iz vrednota i stajališta usidrenih i u prošlosti.

Sve to zvuči kao jeftini truizam. Ali je zanimljivo utvrditi da to nije tako čim se susretnemo s »tradicionalnim« planerima koji su se bili navikli baviti prije svega rastom ili onim što se moglo relativno jednostavno kvantitativno mjeriti. Ekonomski redukcionalizam ili apostrofiranje rasta kao osnovne kategorije planiranja društvenog razvoja moralo je, međutim, ipso facto dovesti do ignoriranja socijalne i prostorne dimenzije, koje su u najboljem slučaju bile mehanički pribrojane i nisu bile tretirane kao međuzavisne i organske komponente globalnog plana društvenog razvoja.

Uzimanje u obzir kulturno-historijskih koordinata implicira caveant koji se ne smije zanemariti: »naslijeđene« vrednote i stajališta se održava-

ju na životu uhodanim načinom života i prevladavajućim mehanizmima proizvodnje i tržišta, koje istodobno recipročno određuju. Sukobi interesa su zbog toga neizbježni — nastaju iz kolizije prošlosti i sadašnjosti — i pojavljuju se na individualnoj, grupnoj, subsistemske i sistemske razine. A često, to valja naglasiti, zato što ih ne znamo ili se bojimo otvoreno ih eksplicirati, pristajemo na gnjile kompromise; kratkoročni interesi prevladavaju nad dugoročnima, »ovdje i sada« se često i bez potrebe pokazuje jačim od »onamo i onda«, ukratko, prihvaćamo rješenja orijentirana na sadašnjost, iako bi primjerna bila rješenja orijentirana na budućnost. Pogotovu kad je riječ o prostornoj i socijalnoj problematici. Dakako, to je brže a često je i manje naporno. Ali — QUID PRODEST? Naime, pitanje je li to i na dugu stazu jeftinije, tko će na koncu morati da plaća račun i pogotovu komu to zapravo koristi, ostaje otvoreno. Primjera ima toliko da nema smisla navoditi ih. Djelomično se mogu pripisati neznanju a djelomično parcijalnim interesima.

Podaci koje ću u nastavku navesti potječu iz istraživanja koje je za potrebe plana obavio Institut za sociologiju i filozofiju ljubljanskog sveučilišta. Istraživanje je vršeno na reprezentativnom slovenskom uzorku (N = 2014) u prelaznom periodu ili u vrijeme kad su tek započinjali napori za plan. Budući da ISF još nema rezultata finalne analize podataka, oslonit ću se samo na totale i dakako na tablice koje pripadaju u ovaj kontekst.

Više od polovice odraslih Slovenaca je **orijentirano** prema budućnosti, jer (njih 54%) smatra da društvo treba da ulaže svoja sredstva prije svega u ono što će omogućiti bolji život njihovoj djeci i unucima. Jedna trećina anketiranih misli da bi svoja sredstva društvo trebalo da ulaže prije svega u ono što bi se odmah odrazilo na njihov standard (njih 32%). Ako uzmeo u obzir da se čak 14% respondenata nije moglo odlučiti, onda znači da se u kritičnoj situaciji mogu očekivati na ovoj ili onoj strani, a time nam postaje razumljiva i zapletenost situacije u kojoj se je i u kojoj će se u budućim etapama raspravljati i odlučivati o ciljevima i strategijama plana društvenog razvoja. To pogotovu vrijedi za dugoročne ciljeve koji su gotovo po pravilu u sukobu s kratkoročnim i srednjoročnim.

Slično vrijedi za izgradnju stanova: 43% anketiranih misli da bi društvo moralo trošiti više sredstava za kreditiranje individualne ili privatne stambene izgradnje, a 56% — dok se jedan uzdržao od odgovora — misli da bi društvo moralo više sredstava ulagati u izgradnju društvenih stanova, odnosno blokova i nebodera. (Zanimljivo je da se većina — 86% — u kontekstu istog pitanja opredijelila u korist poboljšanja javnog transporta na račun smanjenja kreditnih mogućnosti za kupnju privatnih automobila, i za izgradnju odmarališta (91%) na račun smanjenja kreditnih mogućnosti za izgradnju privatnih vikend kućica!)

U Sloveniji kao i cijeloj Jugoslaviji postoje područja koja su relativno nerazvijena i zbog čega dobivaju — opet relativno — izdašnu pomoć razvijenih. Budući da nije bio signifikantnih razlika između gledišta prema nerazvijenim područjima u Sloveniji i Jugoslaviji, navodim podatke koji se tiču odnosa prema pomoći nerazvijenima u Jugoslaviji. Tablica I prikazuje neka gledišta u vezi s davanjem pomoći nerazvijenima.

Tablica I

Poznato je da razvijeni dijelovi Slovenije i Jugoslavije daju pomoć manje razvijenim općinama i područjima. Navest ćemo nekoliko gledišta koja se odnose na tu pomoć. Zanima nas koliko se slažete s tim gledištima kad je riječ o Jugoslaviji?
(Rezultati su prikazani u postocima na anketiranu populaciju: N = 2014)

	Slaze se	Ne zna neodlučan, bez odgovora	Ne slaže se
1 — Nerazvijeni ne koriste pomoć dovoljno efikasno.	43	35	22
2 — Razvijeni daju pomoć nerazvijenima prije svega radi toga da prošire tržište za svoju robu	31	35	34
3 — Razvijeni daju previše pomoći, što ometa nerazvijeni da dokraja razviju svoje mogućnosti.	28	30	42
4 — Pomoć koju razvijeni daju nerazvijenima ometa brži razvoj društva kao cjeline.	28	28	44
5 — Razlike u uvjetima života između razvijenijih i nerazvijenijih rađaju suprotnosti koje slabe socijalističke društvene odnose.	53	29	18
6 — Neka najprije nerazvijeni pomognu sami sebi i pokažu rezultate, a tek onda je opravdana pomoć razvijenijih.	50	17	33
7 — Neka razvijeni pomognu nerazvijenima samo onoliko koliko je potrebno za zaštitu djece, bolesnih i starih.	41	15	44
8 — Neravnomjerna razvijenost smanjuje obrambenu snagu zemlje.	67	24	9
9 — Granična područja bi morala biti razvijenija kao i druga radi obrambene snage zemlje.	71	23	6
10 — Naše društvo je socijalističko i u njemu bi svi ljudi morali što prije imati jednake životne uvjete	89	9	2

Najprije uočavamo relativno visoke postotke onih koji se nisu znali ili nisu htjeli odlučiti (iznimka je samo član 10 koji kaže da smo socijalističko društvo u kojem bi svi ljudi morali što prije imati jednake životne uvjete) i zatim visoki postoci slaganja s mišljenjima koja se tiču bilo relacije između nerazvijenosti, razvijenosti i obrambene snage zemlje bilo relacije između nerazvijenosti, razvijenosti i »socialist way of life«.

Stanovišta prema mišljenju obuhvaćenim članovima 1 i 5 pomažu nam razumjeti distribuciju odgovora na slijedeće pitanje.

Tablica II

Što mislite tko bi trebao da odlučuje o upotrebi pomoći koja se daje nerazvijenim područjima:

Odgovori	Broj odgovora	Postotak
1 — Prije svega onaj tko daje pomoć.	385	19
2 — Treba da se odlučuje sprazumno.	1311	66
3 — Prije svega onaj tko dobiva pomoć.	130	6
4 — Netko drugi	20	1
5 — Ne zna	166	8
0 — Bez odgovora		
UKUPNO	2014	100

Visok postotak onih koji smatraju da bi o upotrebi pomoći trebalo odlučivati sporazumno ili čak da prije svega treba da odlučuju oni koji pomoć daju — ukupno 85% — govori sam za sebe i nije potreban dopunski komentar, jer je očito da je upravo u tom području izvanredno važno usklađivanje interesa, potreba i mogućnosti. Pogotovu stoga što smo s jedne strane svjesni da je uklanjanje razlika između razvijenih i nerazvijenih sine qua non mirne koegzistencije među našim narodima i naše nezavisnosti, i s druge strane — iako se po tom pitanju pridružujemo našim respondentima — da je pitanje davanje/primanje na svoj način delikatno za obje strane. I za one koji je daju i za one koji je primaju.

Tablica III

Mislite li da razlike u osobnim dohocima treba smanjiti, povećati ili očuvati ovakvima kakve jesu?

Odgovori	Broj odgovora	Postotak
1 — Treba ih još povećati.	60	3
2 — Treba ih smanjiti.	1515	75
3 — Neka razlike ostanu ovakve kakve jesu.	181	9
4 — Svi dohoci bi morali biti jednaki.	97	5
5 — Ne zna.	159	8
0 — Bez odgovora.		
UKUPNO	2014	100

Odgovor na pitanje u vezi sa gledištem prema egalitarizmu — tablica III — ne treba interpretirati dosljedno u skladu s prikazanom distribucijom. Pitanje je znatno kompliciranije nego što se čini na prvi pogled. Ukratko, treba ga čitati — blago rečeno — cum grane salis. Svoje mišljenje temeljim na analizama istraživanja koja su se usmjereno bavila tim pitanjem. Budući da se u kontekstu ovog priloga ne mislim time podrobnije baviti, neka bude dovoljno ako kažem da mislim da odgovori prije svega izražavaju blokadu aspiracija u vezi sa životnim standardom, koju je uzrokovala postojeća ekonomska stagnacija.

Tablica IV

Smatrate li ispravnim ili neispravnim da radnici koji imaju jednaku kvalifikaciju i jednako marljivo rade dobivaju različite dohotke zato što rade u organizacija koje postižu različiti uspjeh?

Odgovori	Broj odgovora	Postotak
1 — To nije ispravno.	1736	86
2 — To je ispravno.	140	7
3 — Ne zna.	137	7
0 — Bez odgovora.	1	0
UKUPNO	2014	100

U istom svjetlu — u okviru blokade aspiracija, koju je uzrokovala postojeća ekonomska stagnacija — smatram da treba čitati podatke tablice IV, koja se odnosi na vezu između visine osobnih dohodaka i »over-all« uspješnosti radne organizacije. Podaci impliciraju kritiku funkcioniranja globalnog sistema privrede koji dopušta neodgovarajući menadžment* i s tim nejednaki dohodak za jednako dobro obavljen posao, i nekompetentni menadžment koji stvara nejednako uspješna poduzeća.

Tablica V

Vjerojatno i vas pogađaju današnje privredne teškoće. Mislite li da bi ove mjere doprinijele poboljšanju ili pogoršanju sadašnjeg stanja?

(Postoci su računati na cjelokupnu anketiranu populaciju: N = 2014)

Rang	Odgovori	Bilo bi štetno	Ništa ne bi utjecalo	Bilo bi korisno	Ne zna
1	Kad bi svatko više i efikasnije radio.	1	1	94	4
2	Kad bi država odlučnije posredovala kontrolom cijena i sl.	2	4	80	14
3	Kad bi se dosljednije ostvarivalo samoupravno dogovaranje.	0	3	77	20
4	Kad bismo pustili da prežive samo one radne organizacije koje su uspješne.	21	8	45	26
5	Kad bismo smanjili rashode za školstvo, zdravstvo, socijalnu zaštitu i kulturu.	49	11	21	19

Izrečenu misao okvirno potvrđuju daljnji podaci, koji otkrivaju još neke druge zanimljivosti. Najprije, tvrdnja koju često lansira menadžment da, među glavne krivce sadašnjih ekonomskih teškoća spadaju doprinosi koje privreda daje tzv. nadgradnji, tj. školstvu, zdravstvu, itd., nije bila u cjelini podržana mišljenjem većine Slovenaca 60%! Zatim, visok postotak onih koji misle da bi trebalo ojačati posredovanje državne administracije, što znači: ojačati funkciju države, u svojoj biti je u suprotnosti s uvjerenjem da treba tražiti izlaz u dosljednijem provođenju samoupravnih dogovora. Ili jedno ili drugo — TERTIUM NON DATUR! I konačno, ako suočimo mišljenja da osobni dohoci radnika ne mogu biti ovisni o uspješnosti cjelokupne radne organizacije (86%) i da treba ostaviti na životu samo uspješna poduzeća (45%) — 26 njih se nije znalo odlučiti! — ne možemo izbjeći slijedećim pitanjima: jesu li oni koji su na prvo i drugo pitanje odgovorili u smislu gornjih postotaka svjesni i značenja poslovice da je nemoguće istodobno pljuvati i zviždati? Bez sumnje je istina da neuspješna poduzeća žive na račun uspješnih, ali s druge strane je isto tako istina — bar tako misle naši respondenti (96%) — da bi sva poduzeća mogla biti uspješna ako bi svatko — što znači: *inclusive management* — efikasnije i uspješnije radio. U tom smislu je razumljivo mišljenje (45%) da neuspješna poduzeća treba prepustiti njihovoj sudbini. Ali, kamo u tom slučaju

* Da je prije svega riječ o menadžmentu, pokazuju odgovori na pitanje: SMATRATE LI DA JE U NAŠEM DRUŠTVU ZAPOSTAVLJENA GRANA DJELATNOSTI U KOJOJ RADITE? Odrečno je odgovorilo 70% zaposlenih!

sa suvišnom radnom snagom? I dalje, kamo s mišljenjem da zarade radnika ne bi smjele biti ovisne o uspješnosti njihove radne organizacije? I konačno, što sa zahtjevom da raspone između najviših i najnižih zarada treba smanjiti? Znači li to da bi trebalo da i oni koji neefikasno i neuspješno rade imaju jednake ili bar približno jednake dohotke kao oni koji su njihova suprotnost?

Tablica VI

Za školstvo dajete oko 5% od bruto osobnog dohotka. Ako biste sa sigurnošću znali da će se stanje školstva poboljšati, da li biste bili spremni dati još veći dio svog osobnog dohotka?

(Odgovaraju samo zaposleni anketirani: N = 1074. Vrijedi za sve ostale tablice.)

Odgovori	Broj odgovora	Postotak
1 — Ne bi bio spreman.	248	23
2 — Ne zna da li bi bio spreman.	69	6
3 — Bio bi spreman.	752	71
4 — Bez odgovora.	5	—
UKUPNO	1074	100

Tablica VII

Za zdravstvo dajete oko 8% od bruto osobnog dohotka. Ako biste sa sigurnošću znali da će se poboljšati usluge u zdravstvu, da li biste bili spremni dati još veći dio svog osobnog dohotka?

Odgovori	Broj odgovora	Postotak
1 — Ne bi bio spreman doprinositi više za zdravstvo.	299	28
2 — Ne zna bili bio spreman.	60	6
3 — Bio bi spreman.	710	66
4 — Bez odgovora.	5	—
UKUPNO	1074	100

Tablica VIII

Za mirovinsko-invalidsko osiguranje dajete oko 11% bruto osobnog dohotka. Ako biste sa sigurnošću znali da će se stanje umirovljenika i invalida poboljšati, da li biste bili spremni doprinositi još veći dio svog osobnog dohotka?

(Odgovaraju samo zaposlene anketirane osobe.)

Odgovori	Broj odgovora	Postotak
1 — Nije spreman doprinositi veći dio svog osobnog dohotka.	287	27
2 — Ne zna bi li bio spreman.	98	9
3 — Bio bi spreman.	684	64
4 — Bez odgovora.	5	—
UKUPNO	1074	100

Tablice VI, VII, VIII i IX prikazuju odgovore na pitanja koliko bi Slovenci bili spremni povisiti svoje doprinose za školstvo, zdravstvo, mirovinsko-

-invalidsko osiguranje i kulturu i, bilo da hoće bilo da neće, zašto. Ipak podatke u produžetku ne treba uzimati otprve, jer ne znamo kako bi se zaista ponašali kad bi bili dovedeni pred kušnju. Gledišta se samo pod određenim uvjetima pretvaraju u akciju!

Tablica IX

Određeni postotak od svog bruto osobnog dohotka dajete za kulturnu djelatnost. Ako biste sa sigurnošću znali da će se poboljšati stanje u različitim kulturno-umjetničkim područjima: izdavačkoj, djelatnosti, kazališnoj, muzejskoj, filmskoj, likovnoj, glazbenoj, lutkarskoj djelatnosti i tome slično, ili kulturno-umjetnička aktivnost u vašem mjestu, da li biste bili spremni davati još veći dio svog osobnog dohotka?

Odgovori	Broj odgovora	Postotak
1 — Nije spreman dati više nego do sada.	379	35
2 — Ne zna da li bi bio spreman.	188	47
3 — Bio bi spreman.	502	47
4 — Bez odgovora.	5	—
UKUPNO	1074	100

Bez dvojbe je impresivna spremnost zaposlenih Slovenaca da doprinese i više ako bi se stanje u spomenutim subsistemima poboljšalo. Ali, dakako, treba se pitati, kao što je već bilo rečeno, što bi se u zbilji dogodilo kad bi se našli pred izvršnom činjenicom? I usput, u pitanju je i ovo: održava li redosljed spremnosti — školstvo, zdravstvo, mirovinsko-invalidsko osiguranje, kultura — nezadovoljstvo s postojećim stanjem, ili statusno značenje koje anketirani pripisuju pojedinim subsistemima? Ako je u pitanju prvo, onda je očito da redosljed odražava redosljed deficitarnosti koje su sa stajališta korisnika karakteristične za pojedine subsisteme, a ako je riječ o onom drugome, onda su u pitanju »privilegije« koje bi anketirani više tolerirali, na primjer kod školstva nego kod kulture. U vezi sa školstvom — koje je sa gledišta anketiranih, ako pristanemo na prvju tezu, u najkritičnijoj situaciji — svakako je zanimljivo da se većina (56%) opredijelila za sistem obrazovanja koji bi prije svega pružao široko obrazovanje, po mišljenju anketiranih bi specijalizaciju trebalo prepustiti obrazovanju na radnom mjestu. Dok se njih 16% nije znalo odlučiti, za specijalizirane škole se izjasnilo samo 28%. Mišljenje koje nije najkongruentnije sa gledištima onih koji zagovaraju specijalizirane škole! No, u ovom slučaju je po mom mišljenju »VOX DEI« došao do izraza preko VOX POPULI. Hvala bogu. A u vezi s kulturom ne preostaje ništa drugo nego parafrazirati Berta Brechta koji je svojedobno rekao: Zuerst kommt das Fressen und dann die Moral, i napisati: Zuerst kommt das Fressen und dann die Kultur. Svjestan sam da to zvuči cynično ili čak neukusno. Ali prije nego se baci kamen, treba mi dokazati dvije stvari: da je kvaliteta i kvantiteta kulturnih djelatnosti već ostvarila tako visoku razinu da ljudi ne vide smisla u davanju većeg doprinosa, ili pak da Slovenci ne mare mnogo za kulturu, u usporedbi s drugim djelatnostima. Bar što se tiče ovakve kakva je odnosno ovakve kakva im se čini.

Vratimo se sada jednom od ishodišnih pitanja: je li VOX POPULI uvijek po pravilu i »VOX DEI«, i subsekventno sumnji da je to tako. Nemoguće je znati sve o svemu. Zato onome tko ne misli tako nego misli da je to moguće treba — ako ne već danas onda bar sutra — odbrusiti: AD CALENDAS GREACES (na svetog Nikada)! To ne znači da izražavam ne povjerenje glasu naroda, naprotiv, želim samo reći da je srž pitanja drugdje. Ukratko, čini mi se da pitanje treba drugačije postaviti.

Ako funkcionalno operacionaliziramo samoupravljanje, ono se temelji na četirima osnovnim pretpostavkama. Najprije, da svatko zna suodlučivati odnosno da je bar samoupravljač dovoljno **upućen** da uistinu zna o čemu odlučuje i kakve su implikacije ovakvih ili drugačijih odluka. Zatim, da je svatko dovoljno **informiran** da se može odlučiti ovako ili onako ili da mu bude jasno o čemu bi prije svega trebalo da odlučuje. Onda, da je svaki samoupravljač dovoljno **motiviran**, da uopće želi sudjelovati u procesima suodlučivanja. I na koncu, da su **interesi relativno kongruentni** ili bar da nisu antagonistički. Empirijski podaci i iskustva pokazuju da smo još daleko od idealnog stanja. Međutim, budući da smo se opredijelili za put koji bi trebalo da samoupravljača via facti motivira da bude što upućeniji i informiraniji i da usklađuju svoje interese, onda spomenute podatke treba čitati u drugom svjetlu.

Integralni pristup planiranju društvenog razvoja, koji pretpostavlja istodobnu obradu ekonomske, socijalne i prostorne komponente, zahtijeva od nosioca plana, a to znači od radnog čovjeka, priličnu količinu znanja koje mu škola — ovakva kakva je — ne daje. (U vezi s tim je zanimljivo utvrditi da u vrijeme kada čak u sredstvima masovnih komunikacija sve vrvi od statističkih podataka i tabela, jedva da postoji škola opće naobrazbe koja bi pružala bar elementarno statističko znanje).

Još je otvoreno pitanje kako ostvariti **efikasan i uspješan** informacijski sistem, iako ono spada među eminentne probleme suvremenog svijeta. U principu je riječ o prikupljanju podataka, a to je najsporija i istodobno najskuplja faza informacijskog procesa, **obradi, selekcioniranju i prezentiranju** informacija. Podataka ima beskonačno mnogo i sami po sebi su bez smisla, ukoliko, smisao im daje tek **model** na temelju kojega ih prikupljamo. Obrada je tehničko pitanje, i ono u eri računala nije poseban problem. U vezi s tim umjesno je spomenuti samo upozorenje GI-GO (garbage in, garbage out), što znači: iz podataka koji su bili nesistematski prikupljeni, a to znači bez modela, i koji su po sebi nepouzdati i bezvrijedni, ne može ni najkompliciranija analiza izvući ono što želimo. Selekciju ne mislim kao cenzuru, jer nju nitko nema pravo vršiti. Ne mislim ni kao pristranost, jer čim nešto tako dobijemo, odmah nam se nameće pitanje: zašto i u čiju korist, a pogotovu, u čiju čast? A još manje, nepotpunu informaciju koja je obično uzrek pričama i koja, paradoksalno, na neprimjeren način otkriva upravo ono što se njome htjelo prikriti. Mislim na dvije stvari: na vjerodostojnost informacije i činjenicu da zasipanje informacijama daje isti rezultat kao škrtarenje informacijama — neobaviještenost! Prema tome, selekcija je preduvjet adekvatnog informiranja. Drugim riječima rečeno: izvor kojemu potrošači informacija **vjeruju**, mora izbor informacija podesiti zahtjevima koje priroda problema o kojem je riječ implicira.

I na koncu, ako se zadržimo na prezentaciji: informaciju treba prenijeti koncizno izrečenu, što može kraće i jezikom koji **specifični** korisnik razumije u najširem značenju te riječi. Tek kad se ispune svi ti zahtjevi, snaga koja potječe iz informacija, postaje relativno normalno distribuirana.

Osnovni preduvjet svake participacije u suodlučivanju je svijest da participacija ima smisla, što znači da su akteri svjesni težine svoga glasa i da pored svijesti o svom pravu budu svjesni i odgovornosti koje potječu iz tog prava. A težine svoga glasa možemo biti svjesni tek onda kad o toj težini i stvarno, a ne samo formalno vodimo računa. Znači da je riječ o fenomenu koji ima subjektivnu i objektivnu stranu. Subjektivnu u smislu: kako akteri percipiraju smisao svog sudjelovanja u procesima odlučivanja, i objektivnu: kakva je situacija u zbilji ili gdje su realne granice njihova mandata? To izvlači na površinu staru pretpostavku, da je suodlučivanje samo po sebi manje važno nego pitanje tko i kada zapravo odlučuje o čemu bi trebalo odlučivati? Bilo kako bilo, motivacija da se nešto učini ili ne čini, u krajnjoj konsekvenciji ovisna o našim specifičnim individualnim, grupnim, subsistemskim i sistemskim **interesima**, koji se opet međusobno isprepliću i ponekad mogu biti kongruentni, a ponekad divergentni ili čak konfliktini.

Svaki član samoupravnog društva nosi u sebi niz antinomija.

Konfliktnost interesa se vidi već iz prezentiranih podataka. Izvori su različiti. Ali važno je znati da ih sistem koji izgrađujemo, internalizira. Jer samoupravljač je istodobno i proizvođač i potrošač, poslodavac i posloprimatelj, predstavnik individualnih i kolektivnih interesa, subjekt i objekt društvenog plana, itd... Radi ilustracije: kao proizvođač je zainteresiran da svoj proizvod proda što može skuplje, a kao potrošač da isti proizvod što jeftinije kupi; kao »poslodavac« naređuje, a kao »posloprimatelj« se podređuje; njegovi osobni interesi su često u suprotnosti sa skupinom ili subsistemom kojima pripada, skupine sa subsistemom i subsistema sa sistemom; kao subjekt plana suodlučuje o ciljevima i strategijama koje prelaze njegove individualne, skupinske i subsistemske interese, a kao objekt im se može suprotstavljati, itd... A razrješavanje konfliktivnih situacija je sporo, pogotovu ako se glavna konfliktna os pretvori iz vertikalne u horizontalnu, što se kod nas događa ako nedostaju odgovarajući mehanizmi i dakako ako oni o kojima je riječ nisu dovoljno upućeni, motivirani i informirani. Naime, ne smijemo zaboraviti da nije uvijek jednostavno reći koliko od svoje sadašnjosti moramo žrtvovati za više ili manje vjerojatnu budućnost, za koju ne znamo kakvim nusproizvodima nas može iznenaditi. DDT i Zelena revolucija su najbolji primjeri, a da druge i ne spominjemo.

Nema dvojbe, cijena puta koji utiremo, visoka je. Bar za sada. Uspješnost na dugu stazu plaća se neefikasnošću na kratku. Ali, budući da dezalienaciju o kojoj čovječanstvo sanja tisuće godina, ne možemo definirati kao »quantité négligeable«, vjerojatno nije previsoka cijena puta kojim smo krenuli.

Mišo Jezernik

SOCIAL VALUES AND PLANNING OF SOCIAL DEVELOPMENT

(Summary)

The basic characteristic of the Yugoslav system of planning is that it is becoming less the planning »in the name of people for people« but more planning »by people for people«. In such a system the analysis of attitudes and value orientations becomes a particularly important assignment not only for theory but also for practical action. The including of attitudes and orientations of population, which as a final result determines the aims of the plan (and through this its strategies), speaks about »reality« — i. e. the possibility of realization of aims themselves, as well as about the potential conflicts between aims (of single groups or the whole population) and conflicts between groups with regard to their various aims.

The author of this study presents the first results of investigations carried out at the Institute for Sociology and Philosophy in Ljubljana upon a representative sample of Slovenian population (N = 2014). The opinion of the absolute majority is that the support given to the underdeveloped should either be decided in agreement (66 percent) or by the one who gives the support (19 percent). Further on, the inquired persons are unsatisfied by the support given to the underdeveloped districts and even 43 percent consider the support not adequately used by the underdeveloped, while even 50 percent think that the underdeveloped districts should in the first place »help themselves«, and only after they can show some results should they ask for the support of the developed.

Secondly, the absolute domination of egalitarianism in attitudes towards distribution has been established. 75 percent of the tested persons think that the differences in personal incomes should be decreased, and 85 percent think it is not righteous that incomes should vary according to the successfulness of the firm.

As far as the readiness for the increased contributions from the personal income for single sections of social activities is concerned, the highest one is for the support of the schooling system (71 percent), for health service (66 percent) and disability and pension insurance (64 percent), while it is relatively the lowest for culture (47 percent).

The results presented here are only preliminary, and they do not enter more deeply into the causal analysis and more detailed discussion about which segments of population represent which attitude. They can therefore be used only as the primary orientation about basic directions of Slovenian population in the sense of establishing of aims of the social plan or the readiness for accepting the already established aims.

Translated by:
Đurđica Topolnik